

МАКРОЕКОНОМІКА

УДК 330.101.541 (477)

Страшинська Л. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ: МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано основні макроекономічні показники розвитку держави, визначено особливості сучасної економічної політики та окреслено пріоритети багатофункціональної економічної політики держави на найближчу перспективу.

Ключові слова: економічний розвиток, резерви економічного зростання, економічна політика, валовий внутрішній продукт, капітальні та прямі іноземні інвестиції, фінансова система, державний бюджет, соціальна сфера.

На теперішній час наша країна стоїть перед вибором шляхів подальшого розвитку економіки, від ефективності яких буде залежати майбутнє держави.

Соціально-економічний розвиток України має спрямовуватися у єдине поле сучасного поступу передових країн світу у контексті подальшого поширення євроінтеграційних процесів та підвищення ефективності функціонування системи національного господарства. Досягнення динамічного розвитку і конкурентоспроможності економіки України можливе лише за умови використання принципово нових підходів та інструментів формування макроекономічної політики.

Мета дослідження – проаналізувати основні показники економічного розвитку України протягом 1990–2013 рр., визначити особливості сучасної економічної політики та окреслити пріоритети перспективного розвитку.

Аналіз стану економічного розвитку України за 1992–2013 рр. свідчить про те, що резерви економічного зростання за рахунок стимулювання попиту через банківське кредитування вичерпано, що вимагає повної і комплексної зміни основних блоків макроекономічної політики.

Протягом усього пострадянського періоду (1990–2014 рр.) вітчизняна економіка розвивалась суперечливо. З одного боку, в Україні відбулися глибокі структурні зміни в економіці: з'явилися інститути ринкової економіки (приватна власність, вільні ліберальні ціни тощо), які доволі динамічно реагують на зміни попиту на ринку; конкуренція в багатьох галузях і сферах діяльності сприяла підвищенню ефективності господарювання і формуванню певних конкурентних сфер економіки (металургія, окремі підгалузі сільського господарства); було сформовано систему незалежних інститутів фінансового посередництва. З іншого боку, ринкові реформи проводилися достатньо непослідовно. Економіка країни все ще не може наблизитись до обсягів

1990 року, рівень заощаджень залишається низьким, а трансформація останніх в інвестиції – проблематичною через відсутність ефективних інститутів фінансового посередництва; структура економіки залишається відсталою, соціальна поляризація – високою тощо.

Динаміку окремих макроекономічних показників за 1990–2013 рр. наведено в табл. 1.

Таблиця 1

**Динаміка окремих макроекономічних показників за 1990–2013 рр.
(1990 р. = 100%)**

Роки	ВВП	Валова продукція сільського господарства	Валова продукція промисловості	Валова продукція будівництва	ІСЦ, рази	Реальні доходи населення	Середня номінальна зарплата робітників і службовців, рази	Роздрібний товарооборот
1993	70,9	80,8	82	51	8 399	7,4	625	48
1996	43,2	58,9	49,4	14,2	165 608	30,9	51 170	34,2
1999	41,1	48,6	50,7	11,4	260 812	27,5	71 769	31,5
2002	50,1	59,6	69,3	11,2	346 027	43,7	151 232	45,4
2005	63	63,5	92,7	15,5	463 759	70,3	326 196	80,3
2007	73	60,9	108,1	19,6	603 469	90,6	547 031	131,6
2008	75	71,3	102,7	16,5	738 043	99,3	733 021	155,3
2009	63,3	70,0	80,1	8,6	828 823	93,7	777 002	128,9
2010	66,3	68,9	88,9	8,1	904 246	100,5	909 092	141,8
2011	69,7	82,7	96	9	945 840	113,4	1 072 729	162,8
2012	69,9	78,9	95	7,7	943 949	130,7	1 233 638	187,2
2013	69,9	89,5	90,3	7,2	948 669	140,4	1 332 329	205,9

Як свідчать дані табл. 1 протягом 1990–2013 років динаміка макроекономічних показників економіки України, за даними офіційної статистики, насамперед, була результатом прискореного зростання споживання. За цей період ВВП країни знизився до рівня 69,9% (найнижче значення рівня цього показника зафіксовано у 1998 році – 40%). Водночас у сільському господарстві і промисловості падіння було меншим: відповідно 89,5 і 90,3% від рівня 1990 року. Серйозні структурні зміни відбулися у промисловості: частка металургії і харчової промисловості зросла, а частка машинобудування, електротехніки і легкої промисловості різко зменшилась (падіння в кожній підгалузі вимірювалося двозначними цифрами). Найбільшим був спад у будівництві: у 2013 р. обсяг будівельних робіт становив 7,2% від рівня 1990 р. При цьому реальні доходи населення у 2013 р. становили 140,4% від рівня 1990 року. Характерно також, що у 2013 р. обсяг роздрібного товарообороту в порівняних цінах сягнув 205,9% від рівня 1990 р.

Така ситуація пояснюється рядом причин. По-перше, протягом 1990–2013 років населення країни скоротилося на 15%, тому доходи на душу населення такою ж мірою випереджали динаміку решти макроекономічних показників. По-друге, падіння в

галузях, які виробляють споживчі товари, на 25-30% було меншим, ніж падіння в галузях, які виробляють капітальні активи, елементи постійного капіталу. По-третє, за 25 років банківське кредитування зросло в 4-6 разів швидше, ніж темпи ВВП. Споживчий сектор фінансувався за рахунок боргу. Причому борг банків зарубіжним кредиторам перебував на рівні 45% ВВП. Держава також, у свою чергу, позичала кошти. Станом на 01.01.2014 р. зовнішній борг України становив 142,5 млрд. дол., із яких 37,5 млрд. дол. – зовнішній державний борг. Майже вся сума пішла на підвищення заробітної плати, соціальних виплат і споживче кредитування з боку банків. По-четверте, у структурі витрат бюджету країни соціальні витрати залишалися на дуже високому рівні – понад 75%. За весь цей час інвестиції в основний капітал і витрати на оборону з бюджету залишалися на низькому рівні, що давало змогу поряд із постійним дефіцитом бюджету забезпечувати фінансування соціальних витрат.

Співвідношення між обсягом ВВП, капітальними та прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) представлено на рис.1, дані якого свідчать про те, що по-перше, зростання економіки тісно пов'язане з рівнем інвестицій і по-друге, відносний обсяг інвестицій в економіку України у 2-2,5 рази відстає від потрібного рівня (з урахуванням вимоги щорічного приросту ВВП на 6%).

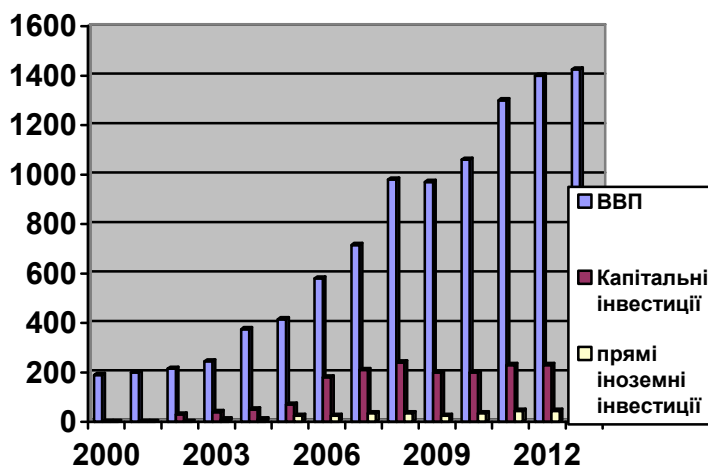

Рис. 1. ВВП, капітальні інвестиції та ПІІ в економіці України за 2000–2013 рр., млрд. гривень

Подальший розвиток економіки, який базується на концепції випереджувального стимулювання попиту, не може обійтись без відносного скорочення споживання. У коротко- та середньостроковий періоди інвестиції з внутрішніх джерел сприяють зростанню ВВП більше, ніж ПІІ: мультиплікативний ефект перших вищий. На довгостроковий період ефективність ПІІ вища, оскільки вони сприяють відновленню елементів основного капіталу і технологічним змінам. Усе це доведеться враховувати при формуванні державної інвестиційної політики, виборі джерел, інструментів, інститутів.

Нарощування інвестицій передбачає перебудову фінансової системи: потрібні “довгі”, інвестиційні гроші. Нинішня структура системи фінансового посередництва, коли активи комерційних банків становлять 92% усіх активів фінансових компаній, не є ефективною. Комерційні банки – інститути з “короткими” грошима, як правило кредитують бізнес, але не вкладають коштів. Нові інститути кредитування з “довгими”

грошима мають бути спроможними створювати конкурентні робочі місця, відзначатися великим мультиплікаційним ефектом та викликати позитивний побічний ефект у суміжних галузях економіки.

Система генерації “довгих” грошей передбачає залучення інвестиційних фондів, пенсійних фондів, страхування тощо. На жаль, в Україні розвиток цих інститутів фінансового посередництва відбувається не зовсім коректно. Зокрема, понад 50% активів українських недержавних пенсійних фондів (НПФ) розміщено як депозити комерційних банків, через це Фонд перетворює “довгі” гроші знову на “короткі”. Таку ситуацію потрібно виправити, а саме депозити НПФ у банках мають бути суворо обмеженими (не більше, ніж 10% активів) і вкладатися лише з урахуванням вимог диверсифікації активів фінансових посередників.

Україні доцільно було б створити державний фонд економічного розвитку – інвестиційний фонд “Україна” на основі стерилізації частини коштів-трансфертів, які надходять у країну в результаті переказування грошей українськими трудовими мігрантами, які працюють за кордоном. За рахунок цих фондів можна було б профінансувати великі пріоритетні проекти національного значення. Грошово-кредитна політика при цьому має бути стимулюючою, з певним розширенням пропозиції грошей.

Кабінету Міністрів варто перейти до політики прямого стимулювання зростання в низці галузей економіки: високі, енергозберігаючі технології, нетрадиційна енергетика; сегменти, пов’язані з гео економічним положенням України (транспортування товарів та послуг), природними та земельними ресурсами країни (сільське господарство), використання високого розумового потенціалу нації, космічна промисловість тощо. При цьому необхідно сприяти зростанню пропозиції в цих секторах економіки: на партнерських умовах залучати гроші приватного капіталу, а також на основі будівництва, інвестування, експлуатації і трансферу потужностей. Фінансування слід здійснювати за рахунок коштів бюджету і фонду економічного розвитку.

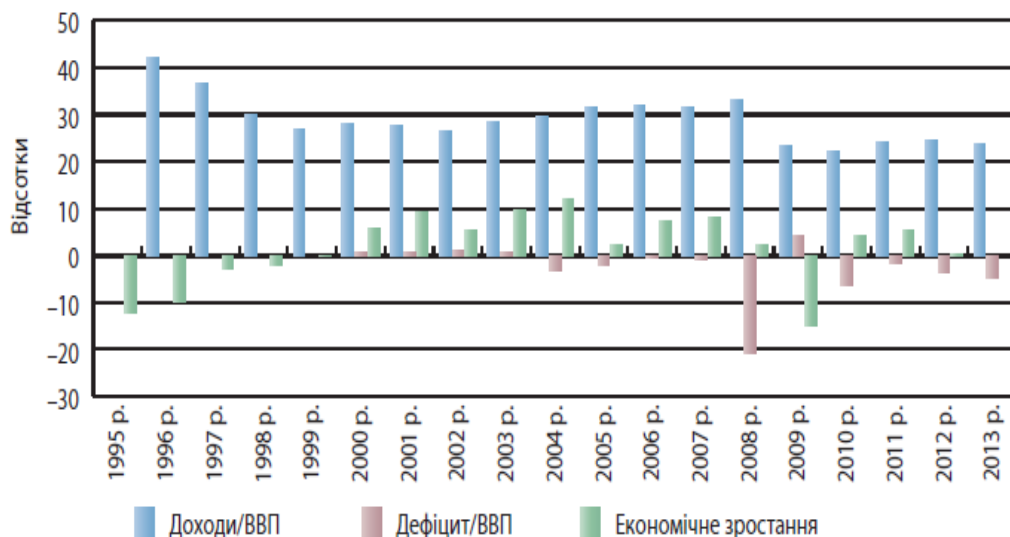

Рис. 2. Динаміка бюджету, ВВП, дефіциту бюджету і темпів економічного зростання в Україні за 1995–2013 рр.

Аналізуючи взаємозв'язки між ВВП, державним бюджетом, дефіцитом бюджету і темпами приросту ВВП за 1995–2013 рр. (рис. 2), можна стверджувати, що на цьому рівні розвитку економіки України оптимальна величина показника “доходи/ВВП” коливається в межах 27-32%. При збиранні податків більше від цього рівня починається зниження темпів зростання економіки. При зниженні показника (менше, ніж 27%) скорочується споживання і знову знижуються темпи економічного зростання. Крім того, оптимальний рівень дефіциту бюджету коливається у межах 1,1-3,2%. На цьому рівні розвитку нижчий рівень дефіциту буде лише знижувати темпи економічного зростання. Вищий рівень дефіциту також призводить до зниження темпів зростання через інфляційний прес.

Аналіз ситуації в соціальній сфері показав, що з одного боку, протягом 1990–2013 рр. зростання реальної заробітної плати випереджало динаміку ВВП більше, ніж удвічі, а зростання роздрібної торгівлі в 1,5 рази випереджало динаміку реальної зарплати (табл. 1). Тобто країна жила в борг, що не допустимо продовжувати в майбутньому. З іншого боку, у країні спостерігається надмірна концентрація багатства. Варто зазначити, що протягом останніх років порівняно з 1990 р. у середньому українці живуть начебто краще, але при цьому 23% громадян країни перебувають за межею бідності. Стає очевидним, що протягом найближчих років вибудовувати економічну політику на подальше випереджувальне зростання доходів не можливо. Тому найближчим часом слід частково підвищити оподаткування доходів великого капіталу, при цьому щодо прибуткового податку та податку на прибуток доведеться дотримуватися в основному простих і пропорційних схем; слід також домогтися змін розподілу багатства через збільшення частки малого та середнього бізнесу, підвищення доходів незаможних верств населення шляхом стимулювання створення ефективних, високопродуктивних робочих місць.

Тому у найближчі роки основною проблемою соціальної політики буде не тільки підвищення доходів, а забезпечення гармонізації між багатими і бідними, між високооплачуваними і низькооплачуваними працівниками, між середньою заробітною платою, пенсіями та мінімальним розміром оплати праці.

Назріла необхідність розробки нової моделі соціальної солідарності та справедливості, яка повинна враховувати в тому числі рівномірний розвиток регіонів усередині країни. Нерівномірний розвиток призвів до того, що за показником валового регіонального продукту Київ і Київська область у 7,8 рази випереджають відсталі регіони (Волинська, Чернівецька області), за фінансовими показниками (депозити чи кредити на душу населення) різниця сягає відповідно 13 і 19 разів. Через це вся структура, створена в регіонах, здебільшого не працює, відтворення економіки дорожчає, граничний продукт інвестицій падає.

Особливих підходів вимагають структурні реформи. Необхідно скоротити кількість ліцензій на ту чи іншу економічну діяльність до 30-40; спростити податкову систему (замість 28 податків та різних виплат залишити 10-15); значно скоротити кількість документів на оформлення експорту та імпорту (замість існуючих нині шести і восьми документів передбачити максимум 2-3); суттєво збільшити поріг малого бізнесу; спростити систему реєстрації бізнесу; ведення будівництва та отримання документів на право власності; встановити суворий контроль за ступенем монополізації імпорту, концентрації виробництва; передбачити ефективну систему

часткового вилучення монопольних прибутків; встановити чіткі та зрозумілі стандарти строків і якості обслуговування бізнесу з боку державних чиновників тощо.

Згідно зі звітами Світового банку останнім часом було суттєво поліпшено систему старту (початку) бізнесу, проведено серйозну роботу з реєстрації власності. Кадастр країни ввів тимчасові ліміти на проходження пред'явлених документів. Помітного прогресу досягнуто також у податкових органах завдяки введенню електронної системи оплати податків. Проте необхідно буде зменшити корупцію (нині Україна посідає 144-те місце за індексом корупції серед 176 держав); зменшити кількість актів бюрократичного втручання; всюди поширювати електронну систему реєстрації, регулювання та відстеження бізнесу; забезпечити найвигідніші умови зростання малого та середнього бізнесу. В Україні протягом року підприємцю потрібно 28 днів для оплати податків, 375 днів для початку будівництва, 69 днів для реєстрації власності, 39 днів для оформлення документів на експорт і 33 дні для оформлення документів на імпорт [2, с. 20]. Ці строки за 1-2 роки слід скоротити в десятки разів, процедури реєстрації зробити абсолютно прозорими, автоматизованими (електронними), виключати будь-яке посередництво з боку бюрократа-чиновника.

Таким чином, сучасні реалії свідчать про певні негативні тенденції, які відбуваються на тлі реформування економіки України, а саме: структура економіки залишається відсталою (низькою є частка галузей переробної промисловості у виробництві й експорті, експорт високотехнологічної продукції (4,7%) залишається на рівні відсталих країн і далеко позаду середньосвітового показника (17,6%); витрати на науку та інновації (0,5-0,7% від ВВП) утричі відстають від середньосвітового показника (2,2%) і в 4,5 рази – від показника розвинутих країн; недостатньо розвинутим залишається малий і середній бізнес; соціальна політика певною мірою є неадресною, найчастіше доводиться допомагати постачальникам товарів і послуг, а не споживачам, а інколи ці послуги частіше споживають ті громадяни, які менше за інших потребують такої допомоги; за енергоємністю економіка України перебуває серед десяти найбільш відстаючих країн у світі (на 1 долар енергоресурсів Україна виробляє ВВП на 2,5 долара, тоді як середньосвітовий показник – 5 доларів, а в розвинутих країнах він сягає 9-10 доларів), незважаючи на певні сподівання, нашої державі так і не вдалося протягом останніх років здобути користь від власного геополітичного і гео економічного положення) [1, с. 8].

З огляду на все зазначене вище, з ціллю подолання негативних наслідків у найближчій перспективі Україні доведеться реалізовувати багатофункціональну макроекономічну політику, основною метою якої є інтеграція в європейські економічні структури.

Особливості цієї економічної політики полягають у наступному:

- посилений розвиток наукомістких, інноваційних та експортноорієнтованих галузей економіки шляхом державного патерналізму і партнерства з приватним сектором економіки;
- недопущення погіршення платіжного балансу;
- керований курс національної валюти з метою його поступового і послідовного зниження;
- орієнтація фінансової системи на виробництво і відтворення “довгих” інвестиційних грошей, розв’язання проблеми монополії комерційних банків у системі

фінансового посередництва країни;

– відмова від політики повсюдного (в усіх галузях і сферах економіки) стимулювання попиту, перехід до селективного стимулювання пропозиції, застосування практики стимулювання попиту лише в деяких галузях економіки;

– реалізація геоекономічних переваг країни.

Висновки. Подальший розвиток економіки України потребує створення системи генерації нових виробничих потужностей, нових продуктів, нових галузей економіки і на цій основі забезпечення зростання попиту. Економічне зростання має бути забезпечено через розширення сукупної пропозиції, збільшення частки інвестицій щодо ВВП, упорядкування інвестиційних процесів. Крім того, економічне зростання має бути стійким; диверсифікованим за галузевою структурою, за номенклатурою продукції та послуг; забезпеченим за рахунок конкурентоспроможних робочих місць, створення умов для поступового повернення українських трудових мігрантів. Державі доведеться здійснювати неоіндустріалізацію економіки країни: без чітких державних програм, без макроекономічних механізмів перетікання коштів не вдасться розв'язати проблему модернізації транспортної інфраструктури, енергетики, а також досягти прискореного розвитку наукомістких, інноваційних галузей економіки.

Використані джерела:

1. Кінах А. Деіндустріалізація набагато небезпечніше дефолту / А. Кінах // Вісник УСПП. – № 1(37) березень 2015 р. – С. 6-8.
2. Смовженко Т. Питання макроекономічної політики України на 2014–2019 рр.: експертно-аналітична доповідь / Т. Смовженко, Г. Багратян, І. Кравченко. – К.: УБС НБУ, 2014. – 54 с.
3. Соціально-економічна ситуація в Україні за підсумками 2014 року та січень-лютий 2015 року. // Матер. розширеного засідання Антикризової ради громадських організацій України та Правління УСПП. – К.: 03 квітня 2015 р. – С. 8-10.
4. Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу. Затверджена Постановою Правління УСПП № 02-04/2014 від 23 грудня 2014 року. – К.: УСПП. – 17 с.

Страшинская Л. В. Особенности современной экономической политики Украины: макроэкономический аспект.

В статье проанализированы основные макроэкономические показатели развития государства, определены особенности современной экономической политики и намечены приоритеты многофункциональной экономической политики государства на ближайшую перспективу.

Ключевые слова: *экономическое развитие, резервы экономического роста, экономическая политика, валовой внутренний продукт, капитальные и прямые иностранные инвестиции, финансовая система, государственный бюджет, социальная сфера.*

Strashynska L. V. Features of modern economic policy of Ukraine: macroeconomic aspect.

The article analyzes the main macroeconomic indicators of the development of the state, defined features of modern economic policy and outlined the priorities of the multi-functional economic policy in the near future.

Key words: *economic development, reserves growth, economic policy, gross domestic product, capital and foreign direct investment, the financial system, the state budget, social sphere.*